

УДК 159.923.2-021.464:37.015.311

DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2025.2.27>

ФЕНОМЕН КРЕАТИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ САМОДОСТАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

Чиж Олександра Федорівна,

здобувачка ступеня доктора філософії

кафедри теоретичної та консультативної психології

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

<https://orcid.org/0000-0003-3920-058X>

У статті здійснено концептуально-теоретичне опрацювання феномену креативності в контексті формування самодостатності особистості дорослого віку. Акцент зроблено на взаємозв'язку між цими поняттями, що є важливими характеристиками особистісної зрілості в умовах сучасного суспільства. Креативність розглядається не лише як когнітивна здатність, а як особистісний ресурс, який забезпечує гнучке мислення, відкритість до досвіду, здатність до інноваційного вирішення проблем і самореалізації. Самодостатність інтерпретується як інтегральна характеристика зрілої особистості, що поєднує автономність, суб'єктність, рефлексивність і психологічну стійкість.

Обґрунтовано, що у процесі дорослішання креативність сприяє переосмисленню життєвих цілей, збереженню внутрішньої цілісності й адаптації до викликів середовища. У статті проаналізовано внесок зарубіжних дослідників (К. Роджерс, А. Маслоу, М. Чіксентмігайі, М.А. Ранко) у розуміння творчого потенціалу як основи особистісного розвитку. Паралельно розглянуто підходи українських учених (Т. Дзюба, О. Коваленко, А. Білошицька, Н. Бігун), які підкреслюють значущість креативності у процесі становлення самодостатної особистості в дорослому віці.

Узагальнено, що креативність відіграє роль не лише у створенні нового продукту чи ідеї, а й у вибудовуванні особистісної автономії, формуванні внутрішньої опори та здатності до життєвого самовизначення. Ці висновки мають значення для подальших емпіричних досліджень і прикладної психології розвитку дорослих.

Ключові слова: креативність, самодостатність, особистість дорослого віку, психологічна автономія, самоактуалізація.

Chyzh Oleksandra. The phenomenon of creativity in the context of the formation of self-sufficiency in adulthood

This article presents a theoretical analysis of the phenomenon of creativity in the context of the development of self-sufficiency in adulthood. The focus is placed on the interdependence of these two psychological constructs as integral characteristics of a mature personality capable of functioning autonomously and adaptively in complex life circumstances. Creativity is conceptualized not merely as a cognitive or intellectual ability but as a personal resource that manifests through openness to experience, flexibility of thinking, originality, and the ability to solve problems innovatively. Self-sufficiency, in turn, is understood as a structural and functional attribute of the personality, encompassing autonomy, internal locus of control, self-regulation, responsibility, and the ability to maintain psychological integrity in the face of change.

The article outlines the contributions of classical humanistic psychology (C. Rogers, A. Maslow), which interpret creativity as an expression of self-actualization and inner freedom, as well as the views of M. Csikszentmihalyi and M. Runco, who examine creativity as a dynamic psychological process that supports the individual's capacity for personal growth and resilience. Ukrainian scholars (T. Dziuba, O. Kovalenko, A. Biloshytska, N. Bihun) emphasize the significance of creativity in facilitating life self-determination, particularly in adulthood when identity, meaning, and responsibility intensify.

It is concluded that creativity and self-sufficiency are mutually reinforcing: the former enables cognitive-emotional flexibility, while the latter ensures personal coherence and independence.

Recognizing the functional unity of these phenomena contributes to a more nuanced understanding of adult development and opens perspectives for applied psychological interventions aimed at enhancing autonomy and creative self-realization.

Key words: *creativity, self-sufficiency, adult development, autonomy, psychological maturity, humanistic psychology.*

Постановка проблеми. У психологічній науці дорослість традиційно інтерпретується в міждисциплінарному контексті як етап, у межах якого особистість реалізує найвищі форми самосвідомості, соціальної відповідальності та смислової інтеграції. Саме в цей період актуалізуються питання внутрішньої цілісності, ідентичності, ціннісного самовизначення та реалізації особистісного потенціалу. Зазначені завдання неможливо вирішити суто завдяки зовнішнім формам підтримки – ключовим стає формування внутрішніх опор, що дозволяють людині зберігати суб'єктність у мінливому середовищі. Самодостатність у такому контексті трактується як здатність функціонувати незалежно, ухвалювати обґрунтовані рішення на основі внутрішніх переконань, а не зовнішніх очікувань або тиску.

Окрему увагу варто приділити тому, що самодостатність не виникає як ізольоване психічне утворення. Вона є результатом синергії багатьох психологічних компонентів: сформованої Я-концепції, емоційної стабільності, внутрішнього локусу контролю, здатності до рефлексивного аналізу досвіду. Серед численних детермінант цього феномену вагоме місце посідає креативність, яка дозволяє особистості не лише пристосовуватися до складних життєвих умов, а й переосмислювати їх, надаючи подіям суб'єктивно значущого смислу. Креативна діяльність, таким чином, виступає каталізатором психологічної гнучкості, стимулює внутрішню ініціативу, підтримує почуття автономності та здатність до конструктивного опрацювання досвіду.

Отже, дослідження взаємозв'язку між креативністю та самодостатністю в дорослому віці набуває не просто теоретичної, а й практичної цінності. Ідеться про потребу у глибшому розумінні внутрішніх механізмів адаптації, що дозволяють особистості діяти як цілісний, активний суб'єкт навіть в умовах соціальної турбулентності, нестабільності та змінних життєвих сценаріїв. Саме ці аспекти зумовлюють актуальність вибраного напрямку дослідження.

Метою дослідження є проведення аналізу взаємозв'язку креативності та самодостатності, а також визначення потенціалу креативності як чинника, що сприяє формуванню самодостатності особистості в дорослому віці.

Аналіз здійснювався в парадигмі гуманістичної психології, що підкреслює значення внутрішніх ресурсів особистості, її здатність до самореалізації та особистісного зростання, а також у межах когнітивного підходу, де креативність інтерпретується в міждисциплінарному контексті як компонент когнітивної гнучкості, інтелектуальної ініціативності та проблеморозв'язувальної компетентності.

Результати дослідження. Результати проведеного аналізу сучасної психологічної літератури засвідчують наявність глибокого інтересу до вивчення феноменів креативності та самодостатності як ключових характеристик особистості дорослого віку. Обидва конструкти мають інтегративну природу, виявляються у процесах саморозвитку, самореалізації, ухвалення рішень, а також забезпечують адаптацію в умовах сучасного світу, що постійно змінюється. Саме в дорослому віці потреба в автономності, упевненості в собі, здатності ухвалювати нестандартні рішення та виявляти творчу ініціативу стає особливо актуальною.

У межах гуманістичної психології (К. Роджерс, А. Маслоу) креативність не розглядається винятково як здібність до художнього чи технічного створення нового. Вона виступає як вияв глибинного потенціалу особистості, що прагне до самореалізації та автентичності. А. Маслоу підкреслював, що творчість є органічним складником самоактуалізації – найвищого рівня в ієрархії потреб людини [1; 2]. Самоактуалізована особистість, за А. Маслоу, є автономною, відкритою до досвіду, спонтанною, здатною до глибокого переживання та трансцендентних станів. Такі риси значною мірою перетинаються з ознаками самодостатньої особистості.

К. Роджерс акцентував увагу на важливості створення сприятливого середовища, у якому особистість могла б реалізувати себе, висловити свої почуття та бути прийнятою іншими безумовно. У таких умовах, уважає він, формується здатність до «вільної творчості», що є основою психологічного здоров'я [1]. На думку К. Роджерса, креативність – це не тільки процес створення нового продукту, а й спосіб буття, що виявляється у здатності діяти гнучко, чутливо реагувати на зміни, виявляти сміливість і автентичність – риси, що збігаються із проявами самодостатності.

Значний внесок у вивчення креативності як психофеномену зробив М. Чік-сентмігайі. Його концепція «поток» (flow) описує оптимальний стан функціонування особистості, який досягається у процесі цілковитого занурення у значущу діяльність. У цьому стані людина не лише переживає глибоке задоволення, а й демонструє найвищу продуктивність, концентрацію, залученість і творчу активність [3]. Дослідник підкреслював, що досвід «поток» сприяє розвитку впевненості в собі, цілісності особистості та внутрішньої гармонії – компонентів, що є невід'ємними у структурі самодостатності.

У межах когнітивної психології креативність тлумачиться як здатність до розв'язання проблем за допомогою нестандартного мислення, перебудови наявних ментальних структур, гнучкості у використанні знань і досвіду. Так, М.А. Ранко визначає креативність як результат взаємодії когнітивного стилю, інтелектуальних здібностей, мотивації і емоційної саморегуляції [4]. Когнітивна гнучкість, уява, дивергентне мислення та здатність поєднувати на перший погляд непоєднуване – це ті психічні процеси, які забезпечують творчу активність особистості.

У працях В. Павленка креативність інтерпретується в міждисциплінарному контексті як психологічна основа особистісного ресурсу, що активізується в умовах викликів, невизначеності, необхідності ухвалення рішень, тобто в тих контекстах, які є типовими для дорослого життя [5].

Особливу цінність для дослідження становлять вітчизняні праці, зокрема Т. Дзюби й О. Коваленко, у яких креативність трактується як характеристика осо-

бистості, що формується протягом дорослого життя. Авторки наголошують, що дорослий вік є критичним періодом, коли креативність набуває нових форм виявлення – у професійній діяльності, батьківстві, громадській активності. З огляду на те, що в цей період посилюється потреба у внутрішній опорі, ухваленні автономних рішень і реалізації особистісного потенціалу, креативність розглядається ними як засіб подолання стандартності мислення та оновлення життєвих стратегій [6].

Питання самодостатності як окремої психологічної категорії отримало глибоку розробку у працях А. Білощицької, яка визначає її як інтегральну властивість особистості, що забезпечує можливість збереження внутрішньої рівноваги, самовизначення, впевненості у власних рішеннях. Самодостатна особистість, на думку дослідниці, здатна брати на себе відповідальність, діяти на основі внутрішніх переконань, а не зовнішніх очікувань, і водночас не відчужується від соціального контексту [7]. У її моделі самодостатності виокремлюються когнітивний, емоційно-вольовий і поведінковий компоненти. Саме в когнітивному аспекті проявляється креативність як здатність до гнучкого й незалежного мислення, вироблення індивідуальних рішень, рефлексивного ставлення до подій.

У межах свого дисертаційного дослідження А. Білощицька запропонувала рівневу структуру самодостатності, що включає праксіологічний, акмеологічний і трансцендентальний рівні. Ця модель дозволяє не просто описати складну ієрархічну будову феномену, а й показати його динамічну природу. На праксіологічному рівні самодостатність виражається в поведінковій самостійності, орієнтації на досягнення, відповідальності за власні дії. Акмеологічний рівень охоплює здатність до особистісного зростання, саморозвитку, актуалізації потенціалу. Трансцендентальний – найвищий рівень – репрезентує глибинне відчуття смислу життя, внутрішню узгодженість і ціннісну автономію особистості.

Окрім того, авторка розробила авторські діагностичні інструменти, які дозволяють оцінити структурні компоненти самодостатності, її ціннісні орієнтації та

рівневі прояви. У результаті проведення емпіричного аналізу було виявлено статистично значущі зв'язки самодостатності з такими характеристиками, як смислоттєві орієнтації, еґо-ідентичність, соціально-психологічна адаптація, самоприйняття. Встановлено, що самодостатність має позитивні кореляції з такими особистісними якостями, як внутрішній локус контролю, самоповага, мотивація досягнення та здатність до рефлексії.

Отже, підхід А. Білощицької до розуміння самодостатності як цілісного багаторівневого утворення дозволяє інтегрувати цей феномен у ширший контекст особистісного розвитку в дорослому віці. Особливе значення в цій моделі має роль креативності як когнітивного й особистісного ресурсу, що підтримує функціональну цілісність, саморегуляцію та адаптацію особистості до життєвих викликів.

Цінним є також підхід, запропонований Н. Бігун, вона трактує самодостатність як підсумковий прояв процесів самоприйняття, внутрішнього психічного зростання та здатності до осмисленого, відповідального включення в соціальні взаємодії. У її працях самодостатність розглядається не як фіксована властивість, а як динамічна характеристика, що формується під впливом екзистенційних переживань, життєвого досвіду, міжособистісних відносин і рефлексивної діяльності індивіда [8].

Н. Бігун підкреслює, що формування самодостатності є результатом багаторівневої інтеграції особистісних ресурсів, серед яких важливе місце належить здатності до смислової саморегуляції – внутрішнього механізму, що дозволяє особистості усвідомлювати цілі свого існування, приймати відповідальність за власні життєві вибори та зберігати психологічну стабільність у кризових умовах. Ця концепція має чітку гуманістичну орієнтацію: у ній акцентується значення власного досвіду, внутрішнього діалогу та потреби у смислотворенні як передумови особистісної цілісності.

Із цієї перспективи креативність виступає не просто когнітивним чи стилістичним компонентом функціонування мислення, а як смислоутворювальний чинник, що сприяє інтеграції особистісного досвіду та формуванню життєвих стратегій. Креативна активність стимулює відкритість до нового,

внутрішню свободу, здатність трансформувати зовнішні обставини відповідно до власної ціннісної системи. У цій моделі креативність може розглядатися як рушійна сила, що активізує глибинні психічні ресурси, необхідні для досягнення внутрішньої самодостатності, адаптації до соціальних змін і ствердження себе як суб'єкта життя.

Усі розглянуті підходи сходяться на тому, що креативність не обмежується творчою продуктивністю, вона є способом мислення, відчуття себе суб'єктом життя, здатності трансформувати обставини під власну життєву позицію. Саме ці характеристики становлять підґрунтя для формування і підтримання самодостатності особистості. В умовах сучасних викликів – зростання невизначеності, інформаційного перевантаження, соціальної турбулентності – здатність до креативного мислення забезпечує психологічну гнучкість, стресостійкість і особистісну автономність.

Отже, у дорослому віці креативність набуває статусу психологічного ресурсу, що сприяє підтриманню самодостатності як інтегральної характеристики особистості. Вона дозволяє не просто адаптуватися до змін, а й активно впливати на своє життя, трансформувати його відповідно до власних цінностей і цілей. Креативна активність особистості дорослого віку – це здатність не лише до створення нового, а й до збереження цілісності, послідовності та внутрішньої незалежності у процесі реалізації життєвих завдань.

Аналіз результатів дослідження.

Порівняльний аналіз наукових підходів до вивчення креативності та самодостатності в дорослому віці засвідчує багатовекторність трактувань цих феноменів залежно від парадигмального контексту. Зокрема, у межах гуманістичної парадигми (А. Маслоу, К. Роджерс) креативність розглядається як внутрішній прояв самоактуалізації, а самодостатність – як ознака зрілості, що ґрунтується на автономії та автентичності [1; 2]. Обидва феномени розуміються як складники процесу саморозкриття особистості, що взаємно підсилюють один одного. А. Маслоу прямо вказує на природну креативність як атрибут самодостатної особистості.

У концепції М. Чіксентмігайї акцент зроблено на досвіді «потoku» як пережи-

ванні глибокої включеності, що формує внутрішню гармонію та сприяє емоційній цілісності [3]. Такий підхід розкриває роль креативності в підтримці психоемоційної рівноваги дорослої людини. У когнітивній парадигмі (М.А. Ранко) креативність осмислюється як інструмент адаптації до нових умов, з акцентом на когнітивну гнучкість, дивергентне мислення та інноваційні стратегії розв'язання проблем [4].

У вітчизняному науковому полі спостерігається акцент на функціональному значенні креативності в умовах зрілого віку. В. Павленко тлумачить її як міждисциплінарний психологічний ресурс, здатний забезпечити ухвалення нестандартних рішень у ситуаціях невизначеності [5]. У працях Т. Дзюби й О. Коваленко креативність пов'язується із трансформацією особистісного досвіду, актуалізацією суб'єктності та переосмисленням життєвих стратегій [6].

Самодостатність, у свою чергу, постає в дослідженнях А. Білощицької як структурно організоване новоутворення, що включає когнітивний, емоційно-вольовий і поведінковий рівні. Особливу увагу приділено когнітивному компоненту, у якому креативність виконує роль інструменту осмислення власних рішень [7]. Н. Бігун виокремлює екзистенційно-гуманістичний вимір самодостатності, де вона виступає як результат смислотворення, рефлексії та життєвої активності [8].

Отже, науковий аналіз демонструє, що хоча в різних парадигмах акценти розставляються по-різному, усі підходи визнають креативність одним із чинників внутрішньої суб'єктності дорослої особистості. Універсальність цього ресурсу дозволяє інтегрувати його у психодіагностичні та розвивальні програми, спрямовані на формування самодостатності. Водночас не досить дослідженим залишається емпіричний аспект функціонального впливу креативності на різні рівні самодостатності, зокрема, роль творчих стратегій у подоланні криз, ухваленні складних рішень і збереженні внутрішньої цілісності.

Висновки. Результати проведеного теоретичного аналізу свідчать про наявність глибокого міжособистісного й інтраперсонального зв'язку між феноменами креативності та самодостатності особистості. У рамках сучасної психологічної

науки креативність дедалі частіше розглядається не лише як пізнавальна здатність до створення нового, але як цілісна характеристика особистості, що забезпечує її адаптацію, саморозвиток і психоемоційну стабільність. Самодостатність трактується як інтегральна властивість зрілої особистості, яка ґрунтується на внутрішній автономії, упевненості у власних діях, здатності до саморегуляції та ціннісного самовизначення.

Проведений аналіз засвідчив, що в межах гуманістичного підходу (К. Роджерс, А. Маслоу) креативність інтерпретується в міждисциплінарному контексті як один із проявів самоактуалізації та особистісної автентичності. Вона є невід'ємним складником процесу розкриття внутрішнього потенціалу людини, що прямо корелює із самодостатністю як здатністю діяти вільно, виходячи із внутрішніх переконань. Когнітивна парадигма (М.А. Ранко, В. Павленко) підкреслює роль креативності як механізму гнучкого мислення та нестандартного проблеморозв'язання, що, своєю чергою, є необхідною умовою для ухвалення самостійних рішень у дорослому житті.

У вітчизняному контексті (Т. Дзюба, О. Коваленко, А. Білощицька, Н. Бігун) наголошується, що саме в дорослому віці креативність набуває особливого функціонального значення – як умова рефлексивного переосмислення життєвого досвіду, трансформації життєвих стратегій, подолання екзистенційних викликів. Вона виступає внутрішнім ресурсом, який активізується в ситуаціях вибору, відповідальності, самовизначення, тобто в умовах, що формують і зміцнюють самодостатність особистості.

Отже, можна зробити висновок, що креативність виступає не просто ресурсним потенціалом, а й чинником формування самодостатності в дорослому віці. Її наявність в особистісній структурі підсилює суб'єктність, автономність, психологічну гнучкість і життєстійкість. З урахування цього взаємозв'язку має суттєвий евристичний потенціал для подальших емпіричних досліджень, а також для розроблення психолого-педагогічних програм підтримки дорослих, спрямованих на розвиток самодостатності через стимулювання креативного потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Maslow A. H. *Motivation and Personality*. 3rd ed. New York : Harper & Row, 1987. 293 p.
2. Роджерс К. Р. Становлення особистості: погляд на психотерапію. Київ : Книга, 2001. 416 с.
3. Csikszentmihalyi M. *Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention*. New York : Harper Perennial, 1996. 464 p.
4. Runco M. A. *Creativity: Theories and Themes: Research, Development, and Practice*. 2nd ed. San Diego : Elsevier Academic Press, 2014. 492 p.
5. Павленко В. Психологія творчості : навчальний посібник. Київ, 2010. 264 с.
6. Дзюба Т., Коваленко О. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навчальний посібник. Київ, 2012. 240 с.
7. Білощицька А. Індивідуально-психологічні особливості рівневої структури самодостатності особистості : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Одеса, 2017. 263 с.
8. Бігун Н. Феномен самодостатності особистості у класичній психології. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 12 «Психологічні науки». 2017. № 6 (51). С. 17–25.

REFERENCES:

1. Maslow, A. H. (1987). *Motivation and personality* (3rd ed.). New York: Harper & Row [in English].
2. Rogers, C. R. (2001). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy* [Stanovlennia osobystosti: pohliad na psykhoterapiiu]. Kyiv: Knyha [in Ukrainian].
3. Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*. New York: Harper Perennial [in English].
4. Runco, M. A. (2014). *Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice* (2nd ed.). San Diego: Elsevier Academic Press [in English].
5. Pavlenko, V. (2010). *Psychology of creativity: Textbook* [Psykhologhiia tvorchosti: navchalnyi posibnyk]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
6. Dziuba, T., & Kovalenko, O. (2012). *Psychology of adulthood with the basics of gerontopsychology: Textbook* [Psykhologhiia doroslosti z osnovamy herontopsykhologhii]. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury [in Ukrainian].
7. Biloshytska, A. (2017). *Individual and psychological features of the level structure of personality self-sufficiency* [Indyvidualno-psykhologhichni osoblyvosti rivnevoi struktury samodostatnosti osobystosti]. *Candidate's thesis*. South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Odesa [in Ukrainian].
8. Bihun, N. (2017). The phenomenon of personality self-sufficiency in classical psychology [Fenomen samodostatnosti osobystosti u klasychnii psykhologhii]. *Scientific Journal of NPU named after M. P. Drahomanov. Series 12. Psychological Sciences*, 6, 17–25 [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 23.06.2025

Дата прийняття статті: 31.07.2025

Опубліковано: 10.09.2025 р.